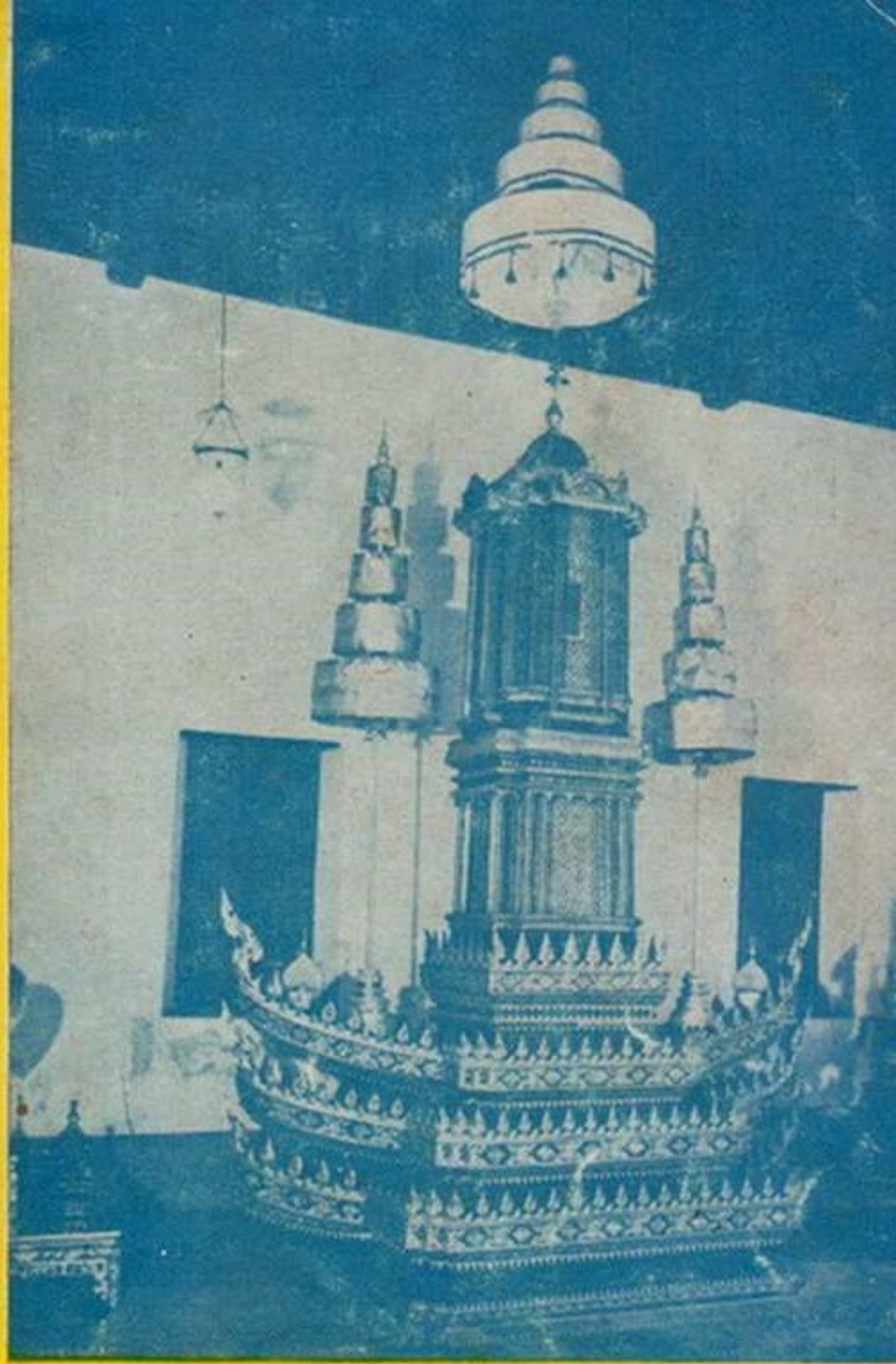

กรม

ส่งเสริม

และ
เผยแพร่วรรณคดี

พระปฐมขัตติยราช

291.30922

1362 4

๑๑ ธันวาคม

กรมสมเด็จ
พระปรมาภิไธยในรต

๒๕๒๖

หอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

๑๑ ธันวาคม

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒

หอสมุดแห่งชาติ
หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

ห้อง ๓๓.

เลขหมู่ 294.30922
ป 362 ก

เลขทะเบียน

๗.๑ ๙๑๐๕๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ถนนพาราณสี 6 ซอยหน้าเลข 2 หน้ ๗๑๖๖ โทร. 71866
นายวิชา รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์และจัดพิมพ์ 2504

มอบให้เรื่อง ด
อธิบดีกรมการ จาก
พระโกศล พิทักษ์ไพรวัน

คำนำ

ชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มี
ม.ร.ว. สุนทราทิ ศักดิ์กุล เป็นประธาน ได้จัดงาน “วันกรมสมเด็จพระ
พระปรมานุชิต” เพื่อถวายพระเกียรติแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในฐานะที่ทรงเป็นกวีเอกของชาติไทยพระองค์
หนึ่ง กำหนดวันอาทิตย์ที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๐๓ ณ ตำหนักवासกรี
วัดพระเชตุพน การที่กำหนดวันที่ ๑๓ ธันวาคมนี้ ก็โดยถือเอาวันประสูติ
เป็นเกณฑ์ นับแต่วันประสูติมาจนบัดนี้ได้ ๑๗๐ ปี แล้ว

งานนี้เป็นงานครั้งแรก ประธานชุมนุมภาษาไทยได้ทูลเชิญเสด็จ
สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
เสด็จมาเป็นประธาน นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงยิ่ง อนึ่ง
เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน เวลา ๘.๐๐ น. ชุมนุมภาษาไทยได้เชิญผู้แทน
หนังสือพิมพ์แต่ละเจ้าหน้าทีโทรทัศน์ กองทัพบก มาพบปะที่ตำหนักवासกรี
วัดพระเชตุพน เพื่อขอความร่วมมือ ปราบกฏว่าทางฝ่ายหนังสือพิมพ์และ
วิทยุได้ช่วยกันประกาศข่าวเป็นนัยอย่างดียิ่ง ม.ร.ว. สุนทราทิ ศักดิ์กุล
แจ้งว่า รายได้ที่จะพ่วงมาจากงานนี้จะถวายเป็นทุนไว้สำหรับรักษาคำหลัก
กวีเอกแห่งนับไป โดยมีหักค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด

และในงานนี้ พิมพ์หนังสือ ๓ เล่มเรียกว่า วัดมหาวิทยาดิ อัน
ฉบับ ๑-๒-๓ สำหรับจำหน่ายบำรุงวัด คือ

๑. โคตงคัน^๕ เรื่องการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน

๒. ย่อประวัติวัดพระเชตุพน ๖ ๓ ๖

๓. เทียววัดโพธิ์กับโดหัก

ส่วนอีกเล่มหนึ่งนั้น พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานช่อ “กรมสมเด็จพระ-
ปรมาธิบดี”

คณะสงฆ์แห่งวัดพระเชตุพน ขออนุโมทนาสาธุการชุมนุมภาษาไทย
ตลอดทั้งท่านสาธุชนทั้งหลาย ขอให้เจริญด้วยจตุรพิพิธพร คือ อายุ
วรรณะ สุขะ พละ เป็นนิคยกาตเทอญ.

พร อมรรังคน

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

๙ ธันวาคม ๒๕๐๓

งานวันที่ระลึก “กรมสมเด็จพระปรมานุชิต ฯ”

วันจันทร์ที่ ๑๑ และอังคารที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๐๔ ณ วัดพระเชตุพน ฯ

เนื่องด้วยวันที่ ๑๑ ธันวาคม เป็นวันตรงกับวัน ประสูติ ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส รัตนกวีของไทย ชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และวัดพระเชตุพนจะได้ จัดให้มีงานที่ระลึกขึ้นอย่างที่ได้เคยจัดมาแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ มีรายละเอียดดังนี้

วันจันทร์ที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๐๔

เวลา ๘.๐๐ ถึง ๑๓.๐๐ น. ระยะเวลาหนึ่ง และ ๑๓.๓๐ ถึง ๑๖.๐๐ น. อีก ระยะเวลาหนึ่ง จะเปิดตำหนักที่ประดิษฐาน พระอัฐมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ให้นักเรียนและประชาชนเข้า นมัสการ และชมบริเวณตำหนัก ห้องทรง พระอักษร ห้องบรรทม ห้องพระโรง ฯลฯ

และสถานที่สำคัญ ๆ ที่ควรชมทั่ววัด การเข้า
นมัสการและชมบริเวณวัดนี้ไม่ต้องเสียค่า
เข้าชม

เวลา ๑๗.๐๐ น.

พระสังฆมณฑล สมณศักดิ์ ๑๐ รูปเจริญ พระ-
พุทธมนตร์ ณ ตำหนักสมเด็จพระมหาสมณ-
เจ้า กรมพระปรมาภิไธยทิตฺติโนรธ

วันอังคารที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๐๔

เวลา ๘.๐๐ ถึง ๑๓.๐๐ น.

เปิดให้เข้านมัสการและชมสถานที่บริเวณวัด
เหมือนวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๐๔

เวลา ๑๕.๐๐ น.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนาง-
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราช
ดำเนินถึงวัดพระเชตุพนฯ เพื่อทรงบำเพ็ญ
กุศลถวาย พระอัฐิ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระปรมาภิไธยทิตฺติโนรธ เมื่อเสด็จเข้าสู่
ตำหนัก ทรงนมัสการพระอัฐิแล้ว พระวร-
วงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยทราภพฤทัยากร
ประธานองคมนตรี ทรงกล่าวคำสวดพระพุทธ
เกียรติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ
ปรมาภิไธยทิตฺติโนรธ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าไตรย์ พระสงฆ์ทรง
สมณศักดิ์ ๓๐ รูปสดับปกรณ์พระอัฐิ แล้วเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร
บริเวณตำหนักและบริเวณวัดแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

เวลา ๑๖.๐๐ น. ชุมนุมภาษาไทย ร่วมด้วยผู้สนใจในการแต่ง
โคลงฉันท์กาพย์กลอน เปิดตานกัณฑ์ในบริเวณตานวัดพระเชตุพน ฯ
มีการแสดงดังต่อไปนี้

๑. การต่อกลอนมัต

๒. รับซื้อโคลง ฉันท์กาพย์ กลอน ลายครามที่มี ผู้นำมาขาย
เพื่ออ่านให้ประชาชนผู้มาร่วมงานฟัง

๓. สักวา

การเข้าชมในตานกัณฑ์ท่าน ผู้สนใจจะเสียดำ ผ่านประตูเข้าในบริเวณ

คนละ ๓.๐๐ บาท

ในงานทั้งสองวันนคือ ทั้งวันที่ ๑๓ และวันที่ ๑๔ ธันวาคม ชุมนุม
ภาษาไทยได้จัดแต่งหมู่เขาฤๅษีดัดตนขึ้นเพื่อให้ท่านที่มาในงานได้เลี้ยง
เชยชมซึ่ง คำทำนายเชยชมชั้นนี้ ชุมนุมภาษาไทยได้เชิญให้ท่านผู้มื่อในการ
แต่งโคลงฉันท์ กาพย์ กลอน ช่วยกันแต่งกลอนทำนายโชคชะตาของท่าน
คำทำนายนายฉบับละ ๓.๐๐ บาท รายได้จากการเข้าชมตานกัณฑ์ จะได้
รวบรวมไว้เป็น ทุนบูรณ บัญชี วรรณ ตำหนัก สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม
พระปรมานุชิตชิโนรส โดยไม่หักรายจ่ายใดใดทั้งสิ้น รายได้เมื่อ

พ.ศ. ๒๕๐๓ มีจำนวนเงินรวมทั้งสิ้น ๙,๔๔๐.๖๐ บาท (เก้าพันสี่ร้อยสี่สิบ บาทหกสิบสตางค์)

ชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ขอเรียนเชิญท่านผู้สนใจทั้งหลาย ครู อาจารย์ และนักเรียนมาร่วมงาน
โดยพร้อมเพรียงกันเพื่อเทอดทูนเกียรติคุณของชาติ และเพื่อประโยชน์
ของการศึกษาวิชาภาษาไทย

ชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำหนักवासูกรี

พระธรรมวโรดม*

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

ตำหนักवासูกรีนี้ เป็นที่ประทับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส วัดพระเชตุพน อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ ๒ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าवासูกรี เป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ ๑ ตำหนักนี้สร้างในรัชกาลที่ ๓ ทั้งนี้สันนิษฐานว่าเป็นดังนี้ เพราะปรากฏในรายการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนในรัชกาลนี้ว่า ได้สร้างเสนาสนะเป็นตึกหมดทั้งวัด ตำหนักवासูกรีก็น่าจะอยู่ในรายการนี้ด้วย

เมื่อกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสยังทรงพระชนม์อยู่ หรือเมื่อสิ้นพระชนม์แล้วภายในตำหนักมีลักษณะอย่างไร และมีอะไรบางอย่างมีเหลืออยู่นอกจากตัวตำหนักและสิ่งเคลื่อนที่ไม่ได้ สืบถามไม่ได้ความชัด สอบถามพระเถระในวัดชั้นอาวุโสที่สุด ได้ความแต่เพียงว่าไม่ได้เข้าภายในตำหนักมากนัก ได้เข้าคอกเมื่อรับเสด็จในหลวงและสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ปีละ ๒ ครั้ง คือในหลวงเสด็จวันแรม ๑ ค่ำ

* ปัจจุบัน เป็นที่สมเด็จพระวันรัต

เดือน ๘ เพื่อถวายพระราชสักการะพุ่มเทียนพระอรุณศรี ๑ วันแรม ๕ ค่ำ
 เดือน ๘ เข้าตำหนักเพื่อถวายสักการะพระอรุณ และถวายสักการะเข้าพรรษา
 แด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า หรือสมเด็จพระสังฆราชครั้ง ๑ นอกจาก ๒
 คราวนี้แล้ว ไม่มีโอกาสจะเข้า เพราะเห็นได้บุญแจ่มอยู่เต็มอ ๆ เห็นอัน
 ไปกว่านดับไม่ได้ความ

เมื่อกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสสิ้นพระชนม์แล้ว ปราบว่า
 มีเจ้าหน้าที่รักษา ทางวัดไม่ได้เกยของ เจ้าหน้าที่นั้นน่าจะเป็นเจ้ากรม ปลัด
 กรม ในพระองค์ท่าน หรือมีฉะนกกงเป็นเจ้าพวกเดชะวัด ได้ยินว่าเจ้า
 หนาทมรักษานนยงดับเนื่องมาถึงยุคเจ้าคุณพระอุบาล์คุณูปมาจารย์ (ปาน)
 เมื่อหมดชุดนี้แล้วไม่มีใครมาเกยของ ได้บุญแจ่มใจ เมื่อเจ้าหน้าที่ไม่เอา
 ชุระแล้ว ทางวัดจึงเริ่มเข้าเกยของ

เมื่อกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสสิ้นพระชนม์ เจ้ากรมปลัดกรม
 หนาทมจัดการเรื่องสมณบริหารไปตามพระราชบัญญัติและระเบียบในยุคนั้น

ในยุคนั้น เมื่อมีหอพระสมุดแห่งชาติได้ตั้งขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ทาง
 วัดได้อนุญาตให้นำหนังสือและตู้ตายทองไปเก็บรักษาไว้ที่หอพระสมุดทั้งหม
 ในตำหนักและตามหอใด การที่หอพระสมุดนำไปเช่นนั้น เป็นที่น่า
 อนุโมทนาเพราะเป็นการรักษาที่ปลอดภัย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงประทาน
 หนังสือพระไตรปิฎกฉบับเทพชุมนุมมาให้เก็บรักษาไว้ที่โรงเรียนมัธยม
 ชุมมทิศ พร้อมด้วยตู้ตายทอง ๖ ตู้ หนังสือฉบับเดิมประดิษฐานอยู่
 ที่พระมณฑป ในบริเวณพุทธาวาส ด้านพระวิหาร พระพุทธไสยาสน์ วัดพระ
 เชตุพน

ยุคก่อนสมเด็จพระวันรัต ศิษย์ทศกัณฐะ เป็นเจ้าอาวาส คำนับปิด
ประตูได้กุญแจอยู่เสมอ มีเวลาเปิดเพียง ๓ ครั้ง คือ

๑. วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ในหลวงเสด็จมาถวายพุ่มเทียนสักการะ
พระอัฐกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีวิโนวดี เป็นพระราชประเพณีทุกปีมาจน
ทุกวันนี้ ทางวัดได้เปิดทำความสะอาดเพื่อรับเสด็จ

๒. วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ ทางวัดได้เปิดรับเสด็จสมเด็จพระมหา
สมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส หรือสมเด็จพระสังฆราช หรือ
ประมุขสงฆ์ ซึ่งเสด็จมาถวายสักการะพระอัฐกรมสมเด็จพระอนันตประเพณี
สืบ ๆ มาไม่ขาดสาย เจ้านายที่ทรงผนวชได้เสด็จมาถวายสักการะในวัน
ด้วย เมื่อสมเด็จพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ ๗ ทรงผนวชก่อนเสวยราชสมบัติ
ได้เสด็จมากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ในวันนั้น ภิกษุสามเณรวัดพระเชตุพนได้มาถวายสักการะพระอัฐ
หมุดทั้งวัด และพระราชคณะ พระครูฐานานุกรมเปรียญ พระราชภัก
สามเณรเปรียญ ได้ถวายสักการะแก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า หรือสมเด็จพระ
พระสังฆราช หรือประมุขสงฆ์ที่คานนกวัดสุกรี ในวันนั้นด้วย

๓. วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ทางวัดได้เปิดคานนก เพื่อให้เจ้า
หน้าที่คานกพระราชวังเชิญพระอัฐไปประดิษฐาน ณ พระอุโบสถ ในหลวง
ถวายผ้าพระกฐินแล้ว ทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร บำเพ็ญพระกุศลถวาย
พระราชคณะพระครูฐานานุกรม สดับปกรณ์ เป็นพระราชประเพณีสืบมา
จนทุกวันนี้

นอกจาก ๓ คราวดังกล่าวมา คำนับก็ถูกปิดประตูได้กุญแจไว้
ใคร ๆ ไม่อาจเข้าภายในได้โดยง่าย เว้นไว้แต่ผู้มาแสดงความจำนงขอ

เข้าชม ชาวต่างประเทศ นิติศาสตร์มหาวิทยาลัย นักเรียนอุดมศึกษาชายหญิง
ในพระนครและต่างจังหวัด ได้มาขออนุญาตเล่นมอภายใต้สงครามโลก
ครั้งที่ ๒ น บดินได้เปิดทำความสะอาดทุกวัน

ภายในตำหนัก

เมื่อก่อน ๔๐ ปีล่วงมาแล้ว เมื่อครั้งแรกที่ผู้เขียนเรื่องนี้ได้เข้าไป
ภายในตำหนัก เพื่อถวายสักการะแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา
วชิรญาณวโรรส วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ เมื่อถวายสักการะ ณ ที่นั้นแล้ว
เป็นประเพณีไม่ต้องไปถวายยังวัดสมเด็จสมเด็จพระมหาสมณเจ้า หรือสมเด็จ
พระสังฆราช หรือประมุขสงฆ์

เครื่องสักการะที่ถวายนั้น โปรดให้เก็บไว้ที่ตำหนัก หรือทางวัดจะ
จัดการอย่างไร อันเป็นประโยชน์แก่วัด อนุญาตให้จัดการตามสมควร
เป็นประเพณีที่ปฏิบัติอยู่จนทุกวันนี้

เมื่อเข้าตำหนักครั้งแรก ได้เห็นมณฑปบรรจุพระอัฐิ ประดิษฐาน
อยู่ที่ตำหนักหลังใต้สังกัดที่บรรพชาอยู่ชวามือทางเข้าตำหนัก พอพ้นประตู
ก็เห็นทีเดียว ส่วนที่ตำหนักหลังเห็นอนัน มิตตยาทองใต้หนึ่งดอไบดาน
ตงเต็มหมด หาดายดับคู้ และดัมภาระอย่างอื่นอีก ในห้องบรรทม
ห้องทรงพระอักษร มากด้วยสิ่งอันไม่เป็นสาระ พนห้องทั้ง ๒ ๕ แห่งนั้นเป็น
ไม้ยางโดยมาก เป็นของนานปีจึงมีและมปลวกกัดด้วย ยากที่จะทำความ
สะอาด เพราะมากด้วยสิ่งมภาระ ถึงใดใครไม่ต้องการก็นำไปเก็บไว้ที่
ตำหนักนั้น

เมื่อสมเด็จพระวันรัต ศิษย์ทศกถาภะ เป็นเจ้าอาวาส ได้จัดระเบียบ

และความสะอาดเป็นงานใหญ่ ได้ย้ายตู้หนังสือไปเก็บในพระวิหารคต ณ
บริเวณพุทธาวาส เก็บไว้ในค้ำหนักประมาณ ๑๐ ตู้ โดยตั้งซ้อนกัน

ตักค้ำหนักหลังเห็นอนัน เพดานกตางยกสูงกว่าห้องอื่นมาแต่เดิม
ต้นนิษฐานกันว่า เดิมหม่อมณฑปบรรจุพระอัฐิคงประดิษฐานอยู่ตรงนั้น
สมเด็จพระวันรัต ศิษย์ทศกฤดากระ จึงมีบัญชาให้ยกมณฑปไปประดิษฐาน
ไว้ ณ ค้ำหนักหลังเห็นอนันตามต้นนิษฐาน

มณฑปทำเป็น ๓ ชั้น ยกได้เป็นชั้น ๆ ชั้นล่างเป็นฐานเขียงมีถาด
ตายประดับกระจกฝังอยู่ในปูน เมื่อยกย้ายฐานต่างผู้ใช้การไม่ได้ จึงยก
ไปเพียง ๒ ชั้น ประดิษฐานไว้ดังที่ปรากฏอยู่ ณ บัดนี้

ดังได้กล่าวแล้วว่า ในค้ำหนักมากด้วยตู้หนังสือ จึงมีหนังสือไปตาน
อยู่มาก ทั้งยังเรียบร้อยยกเก็บรักษาไว้ ที่ชำรุดและสลายร่อยราดปนคละกัน
จนไม่สามารถจะรู้ได้ว่าเป็นผูกไหน ชนิดนั้นขึ้นไปใต้กรุ กรุนั้นคือพระวิหาร
น้อยอยู่ตะวันออกเฉียงใต้ของศาลาการเปรียญในบริเวณพุทธาวาส ดังใด
ที่ไม่จำเป็นก็ย้ายออกไป ตู้ที่ชำรุดหมดวิสัยที่จะซ่อม ก็จะแปรสภาพเป็น
อย่างอื่นไป ค้ำหนักเริ่มโปร่งสะอาดชนแดนขึ้นมา

แต่ก่อนเคยได้ยินเรียกค้ำหนักว่า “ค้ำหนักจันทน์” แต่ได้ยินห่างๆ
โดยมากเรียกค้ำหนักเฉยๆ ที่เรียกค้ำหนักจันทน์น่าจะเห็นว่ามีต้นจันทน์อยู่
หน้าค้ำหนักนั้นต้นนี้เป็นมิตร ไม่จันทน์ต้นนั้น เข้าใจว่าเป็นของคู่กับค้ำหนัก
เป็นต้นไม้ที่ใหญ่โตมาก น่าจะมีอายุร้อยกว่าปี ก่อฐานปูนล้อมรอบ ขอบ
ฐานปูนปูด้วยหินเขียวท่อนยาว ๕ แท่ง เป็นฐานปูน ๔ เหลี่ยมจตุรัส แต่
ถูกไม้จันทน์แบ่งแตกทำลายหมด แต่บัดนี้ไม้จันทน์ไม่มีแล้ว เพราะเป็นโพรง

ข้างในจนรากแทงเข้าใต้ฐานศาลาเก่ง เบ่งพนักศาลาเส้ากำแพงแตกแยกแยะ
 ราวไปแถบ ๑ ถึงใหญ่ผูกตงมา ด้านนั้นแค่กะพืดดอกหุ้มห่ออยู่ ถ้า
 ตมตงจะเป็นอันตรายแก่เส้านั้นเป็นอย่างมาก จึงได้ตัดทอนกิ่งก้านสาขา
 ที่เจริญงอกงามออก เหลือไว้แต่คิดว่าไม่เป็นอันตราย เมื่อสาขาค่อย
 เติบโตขึ้นเป็นโพรงนั้นไม่ทัน นานเข้าด้านนี้แห้งตายยืนต้นไปเอง จึงได้
 จัดการเอาออกเพื่อรักษาเส้านั้นไว้ ต้นจันทน์ได้หมดสภาพไป เมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๕๗ คำว่าคำหนักจันทน์ ได้หายไปไม่มีผู้นิยมเรียกมาหลายสิบปี เพิ่งมา
 เรียกกว่าคำหนักว่าสุกรีในราว ๑๐ กว่าปีที่ผ่านมาแล้ว

บริเวณคำหนักมีอาณาเขตกว้างขวาง ผู้มาเห็นครั้งแรกเข้าใจว่า
 เป็นวัดหนึ่งที่มีอาณาเขตติดต่อกับวัดพระเชตุพน อาณาเขตคำหนักมี
 กำแพงล้อมรอบด้าน ด้านเชื่อมกับกำแพงวัดด้านเหนือ รวมเป็น ๔ ด้าน
 ลักษณะพื้นที่ ๔ เหลี่ยมผืนผ้า กำแพงคำหนักทำเป็นห้อง ๆ เดิมประดับ
 กระเบื้องปรางค์หินทอง ๓ ด้าน ได้เคยเห็นกระเบื้องปรางค์ดำถึงนประดับที่
 กำแพงคำหนักเป็นตอน ๆ ต่อมาหายไปหมด จำไม่ได้ว่าสูญหายไปแต่
 เมื่อไร

ประตูที่จะเข้าคำหนักนั้นมีจำนวนมาก เป็นประตูใหญ่ ๆ ก่ออิฐ
 เป็นซุ้ม ๑๑ ประตู และยังมีประตูเล็กอีกหลายประตู เป็นประตูที่ผ่าน
 เข้าคำหนักได้ทั้งสิ้น มีได้หมายถึงประตูสำหรับกุฎิโดยเฉพาะ

ภายในกำแพงล้อมคำหนักนั้น มีศาลาเก่งเจ็ดตงอยู่ตรงกลาง เป็น
 ศาลายาว ๓ ห้อง หันหน้าไปทางทิศเหนือ ที่หน้าศาลามีแท่นเป็นที่ประทับ
 ของในหลวง เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถวายพุ่มเทียนพระอิฐในคำหนักแล้ว
 เสด็จออกจากพระตำหนักประทับที่แท่นนั้นถวายพุ่มเทียนเจ้าอาวาส

พระดั่งมัทรงมณศักดิ์ พระครูฐานานุกรมเปรียญ มาประชุมรับ
 เสด็จในหลวงที่ศาลาเก๋งนี้ เมื่อในหลวงถวายพุ่มเทียนเจ้าอาวาสแล้ว เจ้า
 อาวาสถวายอดิเรก พระดั่งมัทรงถวายพระพรชัย เริ่มแต่ภาวนาศัพพะมังคะดัง...
จบแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับ น้เป็นพระราชประเพณีสืบมาจนทุก
 วัน

เพื่อให้เข้าใจเสนาสนะในหมู่ตำหนักง่าย จึงเรียงลำดับดังนี้

แถวเหนือ นับจากตะวันตกไปตะวันออก

๑. ปรางค์ เป็นที่บรรจุอัฐิ สมเด็จพระวันรัต อดีตเจ้าอาวาสรูป
ที่ ๑
๒. หอตรงหน้า สร้างด้วยไม้สัก ติดกับตึกทรงอักษร
๓. ห้องทรงอักษร สร้างติดกับด้านสกัดตึกตำหนักหลังเหนือ ยาว
๓ ห้อง
๔. ตึกตำหนัก ๒ หลังคู่ ยาว ๗ ห้อง
๕. หอไตร ๓ ห้อง
๖. กุฏิตึกแถว ยาว ๖ ห้อง

แถวกลาง นับจากตะวันตกไปตะวันออก

๑. กุฏิตึก ยาว ๗ ห้อง
๒. ศาลาเก๋งจีน ยาว ๓ ห้อง
๓. แท่นหินทำเป็นลักษณะโต๊ะหมู่ ๑๑
๔. หอประชุมยาว ๗ ห้อง

๕. กุฏิเจ้าอาวาส ยาว ๕ ห้อง

๖. หอระฆัง

แถวใต้ นับจากตะวันตกไปตะวันออก

๑. กุฏิติก ยาว ๓ ห้อง

๒. กุฏิติก ยาว ๖ ห้อง

๓. กุฏิติก ยาว ๕ ห้อง

๔. หอสังฆมณฑล ยาว ๗ ห้อง

เสนาสนะในหมู่ตำหนักตั้งอยู่ในลักษณะอย่างไร ดูแผนผังที่พิมพ์ไว้
ไว้ในหนังสือ

ติกตำหนัก เป็นติก ๒ หลังคู่ หลังละ ๗ ห้อง หลังเหนือเป็นห้องโถงถ้วน ตำหนักหลังใต้ กั้นเป็นห้องบรรทม ๒ ห้อง มีประตู ๒ ประตู ติกทรงอักษรร่างสักรัตนตำหนักหลังเหนือด้านตะวันตก มีหอสังฆมณฑลร่างสักรัตนกับติกทรงอักษร ได้ทราบว่าหอเล็กร่างคู่กับหอสังฆมณฑลอีก ๑ หลัง ร่างเป็น ๒ หอแฝด ถูกรื้อออกเพราะชำรุดหรือเหตุไรไม่ได้ความชัด แต่ฟังเขาเป็นจริงได้ เพราะหอสังฆมณฑล ยังมีประตูอยู่ แสดงว่ามีคอกอกหอหนึ่ง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้ซ่อมตำหนักเป็นการใหญ่ คือซ่อมทัวถึง จับแต่หลังคา ช่อฟ้า ใบระกา ลงมาถึงพนตำหนัก คู้ายทองรดน้ำสำหรับใส่หนังสือใบลานขนย้ายไปหมด ภายในตำหนักต้องดัดแปลงพนหลายแห่ง ทงนเอนกด้วยก่อนซ่อมนั้น มีฐานปูนกว้างประมาณ ๒ เมตร สูง ๑ เมตร ก่อไว้ด้านตะวันออกยาวตลอดตง ๒ หลัง ด้านตะวันตกยกพนเป็นแท่นกว้างประมาณ ๓ เมตร สูง ๑ เมตร ปูกระเบื้องปูหินซีเมนต์ ดูเป็น ๓ ชั้น คือ

พนห้องบรรทมชั้น ๑ พนแทนชั้น ๑ และพนต่างชั้น ๑ คู่มือไม่เหมาะสม มี
 เสาปูนดีเหลี่ยม หน้ากว้างด้านละประมาณ ๓ ศอก มีอยู่ ๕ เสา กั้นพน
 ที่มาก ข้างบนมีราวรับน้ำฝนระหว่างค้ำค้ำหนักรัดด้วยไม้ ขำรดน้ำฝน
 ให้สดและพนค้ำหนักร ทำให้ไม่สะอาด ในค้ำหนักรมีค้างคาวอาศัยอยู่มาก
 การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ ได้คิดเปลี่ยนแปลงดังนี้

๑. เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาใหม่ทั้งหมด ตลอดจนข้อฟ้าใบระกา
 ข้อฟ้าใบระกาของเดิมเป็นไม้ผุพังระเหวี่ยงขึ้น จึงเปลี่ยนเป็นหล่อปูนซิเมนต์
 ประดับกระจกตามเดิม

๒. ราวน้ำ เปลี่ยนเป็นเทคอนกรีตผูกเหล็ก ยาวตลอดแนวค้ำหนักร

๓. ตัดเสาออก ๕ ต้น ทงนเนื่องด้วยเปลี่ยนราวใหม่แล้วปรากฏว่า
 เสาชำรุดมาก จะทำใหม่ตามเดิมค่าแรงค่าตั้งของก็แพง จึงหล่อเสาปูน
 ผูกเหล็กเทคอนกรีตแทน ๓ คู่ เพื่อรับคานราวน้ำข้างบน ทำให้ภายใน
 ค้ำหนักรโปร่งตาขึ้นมาก

๔. รื้อฐานปูนด้านตะวันออก-ตะวันตกออกหมด ถมพนต่างให้สูง
 ขึ้น ๗๐ ซม. ทำให้พนเดิมยกขึ้นตลอดทั้ง ๒ ค้ำหนักร พนนนี้ผูกเหล็กเท
 ปูนขัดหิน ต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้เปลี่ยนเป็นปูหินอ่อนทั้งหมด เพราะ
 ในหลวงจะเสด็จมายกฉัตร

๕. ที่ประดิษฐานมณฑปบรรจุอัฐิ ก่อเป็นบุษบกมาดารองรับ
 มณฑป ทำวดดาดยดงรักปิดทองประดับกระจก พระครูใบฎีกาทอง ชาว
 เมืองเพชรบุรี เป็นผู้ออกแบบวดดาด

๖. ห้องบรรทมเปลี่ยนพนใหม่ ใช้ไม้สักทาเช็ดแดด

๗. ห้องทรงอักษร เปลี่ยนเป็นพนไม้สัก ทาเชดแล็ค ทำบันได
ปูน ๕ ชั้น

๘. คุ้กกิ้งนึ่งคำหนัก ๓ คุ้ สลักลายหงส์พุดตาล ได้เปิดทองทาสี
ใหม่ ตามรูปเดิม

๙. หอส่งน้ำช่อมที่จารุดตามแบบเดิม ทาสีตามเดิม ปรับพื้นใหม่

๑๐. ประตูคอกคำหนัก ได้ยกให้สูงกว่าเดิม ๗๐ ซม. ทั้ง ๒ ประตู

๑๑. ทาสีประตูหน้าต่างคอกคำหนัก คอกทรงอักษร และหอส่ง ใช้
สีแดงตามเดิม

๑๒. ช่อมประตูเก๋งข้างคำหนัก ๑ หลัง ปรับระดับกระเบื้องถ้วยตามเดิม

๑๓. ได้ซ่อมประตูซุ้มที่กำแพงคำหนัก ๓ ซุ้ม ที่ข้างคำหนัก ๑ ซุ้ม

การเปลี่ยนแปลงภายในคำหนัก

เป็นปัญหาที่ยกขึ้นปรารภเดิมว่า พนในคำหนักเดิมมีลักษณะ
เป็นอย่างไร เท่าที่ปรากฏอยู่คิดไม่ออกว่าเพราะเหตุไรจึงเป็นเช่นนั้น
ประตูห้องทรงอักษรสูงกว่าพนล่างของคำหนักต้องใช้บันไดถึง ๗ ชั้น เดิม
ใช้บันไดไม้ ช่อมคราวนเปลี่ยนเป็นบันไดปูน

เมื่อซ่อมคราวนแก้ปัญหาเรื่องพนคำหนักนั้นตกไป เดิมทีเดียวพน
คำหนักนั้นเป็นพนสูง ไปด้วยไม้กระดานสูงเท่ากับพนหน้าห้องบรรทม ที่
เข้าใจเช่นนั้น เนื่องด้วย เมอรอฐานปูน ออกแล้ว กระเทาะปูน ฝาผนัง โดยรอบ
ออกเพื่อซ่อมใหม่เป็นบางส่วน พบช่องประตูข้างล่างโดยรอบยังมีไม้ทับ
วงกบประตูหน้าต่าง ปรากฏอยู่โดยมาก แต่ถูกก้ออิฐโอบปูนปิดเสีย และ
พนเดิมมีลักษณะสูงเช่นเดียวกับหอประชุมที่ปรากฏอยู่ในบัดนี้

ประตุนั้น^๒ ดังนั้น^๒ แสดงว่าของเดิมยกพนเป็น ๒ ชั้น ประตุดำหนด
 บัณฑิต^๒ใช้ของเดิม เมื่อรอปพนเดิมออกเปลี่ยนแปลงประตูใหม่ ให้มีส่วน
 สูงกว้างพอสมควรกับตัวตึก ประตูเดิมน่าจะขนาดเดียวกับประตูหอประชุม
 จะใหญ่เล็กกว่ากันก็คงไม่มากนัก

การเปลี่ยนแปลงภายในตำหนักนั้นเป็นเรื่องที่น่าคิด เพราะว่าน่า
 เสียหายที่แปรสภาพไป การซ่อมครั้นต้องเชิญพระอิฐออกจากตำหนัก
 พร้อมด้วยมณฑป คงใจจะมารักษาไว้ที่หอประชุมชั่วคราว ครั้นยก
 มณฑปออกมาสู่หอประชุม มณฑปโคเกินไปเข้าหอประชุมไม่ได้ ต้อง
 พักไว้ที่ศาลาเก่งหน้าตำหนัก เชิญแต่พระอิฐมารักษาไว้ที่หอประชุม

เมื่อเป็นดังนี้คงนึกได้ความเห็นว่า ภายในตำหนักนั้นคงถูกเปลี่ยนแปลง
 เมื่อกรม ส้มเต๋จ พระปรมาธิบดีชิ โนรต์ ดันพระชนม์ และพระ ราชทาน เสด็จ
 พระศพแล้ว เมื่อกระเทาะปูนออกคราวนั้นได้เห็นรอยแสดงว่าประตูทั้ง ๒ ได้
 ถูกร่นลงไปให้ต่ำลงถึงพื้นล่าง รอยก่ออิฐใหม่ไม่เรียบร้อย ไม่กลมกลื่น
 กับรอยเก่า ดูคิดผนังก็ถูกร่นลงให้ต่ำเสมอกับพื้นล่าง

ถ้าจะสันนิษฐานว่า รอปประตูออกเพื่อนำพระโกศเข้าประกอบ
 พระศพก็ยังไม่นิหิตใจ เพราะเคยเห็นเมื่อคราวสมเด็จพระพุทธมหาราช (เข้ม
 รมณีสวรรเถระ) มรณภาพ โกศและฐานรองนำเข้าหอประชุมได้ พระโกศ
 และเครื่องประกอบสำหรับพระศพกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรต์ ก็
 น่าจะเข้าตำหนักได้ เพราะช่องเพดานก็ถูกตัดออกสองข้าง ยกสูงชัน
 กว่าพนเดิมก็แสดงว่าพออยู่แล้ว ในอันจะรับส่วนสูงของเครื่องประดับ
 พระโกศ

การเปลี่ยนแปลงภายในตัวนั้น ก็น่าจะทำเมื่อพระราชทานเพลิง
พระศพแล้วโปรดเกล้าฯ ให้สร้างมณฑปเป็นที่บรรจุอัฐิประจำตัวนั้น จะ
เกิดความขัดข้องเมื่อทำเสร็จแล้ว นำเข้าตัวนั้นไม่ได้ เพราะมณฑปสูง
มาก แตะกว้างเกินกว่าความกว้างของประตู เหมือนเข้าประตูหอประชุม
ไม่ได้เช่นเดียวกัน มีทางเดียวต้องรื้อประตูตัวนั้น และทำพนักตัวนั้นให้
ต่ำลงโดยรื้อของเก่าออกหมด เพื่อให้มีส่วสูงรับกับมณฑป

การรักษาตัวนั้นเดิมนี้ไม่ใช่การรักษาแต่เดิมมา จึงไม่ทราบว่า
มีอะไรเป็นสาระสำคัญ และสิ่งเหล่านั้นอันตรายไปอย่างไร เช่น ในห้อง
บรรทมไม่มีสัณนิบาตเห็ดไฉนเลย ห้องทรงอักษรก็เช่นเดียวกัน แม้
แต่เตียงบรรทมก็ไม่ทราบว่าไปทางไหน หรือรวมอยู่ในหมู่เตียงที่เกดนอน
อยู่ในตัวนั้น เรื่องนี้ไม่มีใครทราบ จะสันนิษฐานเอาไม่ได้ เพราะเตียง
เหล่านั้นไม่มีสภาพอันสงฆ์จะพึงใช้สอย

เมื่อครั้งสมเด็จพระวันรัต ศิษย์ทศกัณเฐระ บัญชาให้ทำความสะอาด
ได้พบเครื่องถมปักอยู่ในตู้หนึ่งล้นมีจำนวนมากชน เป็นของชำรุดโดยมาก
และได้นำรักษาไว้ในตู้ตายทองคุดมั่งตัวนั้น ปรางูอยู่บัดนี้

ประตูหน้าต่างหอทรงอักษร หอสงฆ์ ดงรักปักทองรดน้ำตายหงส์
พุดตาล ควรจักเกิดจากซ่อมครั้งใดครั้งหนึ่ง ผู้ดำเนินการซ่อมเอาดีแดง
ทาทับเสียหมด ทาสีมาหลายสิบปี ดีแดงไม่กักรักและทำลายรักไม่ได้
หลายสิบปีเข้าดีเกาะเกาะด่อนเป็นแผ่น ๆ แดงตายข้างในให้ปรากฏ ส่วน
ที่ปรากฏอยู่นั้น ก็ยังคุดอยู่ สีทองยังสดได้ ถอดตายยังชัดเจน แต่หากผู้
ซ่อมไม่คิดเห็นเป็นสำคัญ ความจริงจะคงไว้ตามเดิมก็จะน่าดูมากกว่า

ตายประตู หน้าต่าง นนเป็น ตายหงส์พุดตาล อย่าง เดียว กับตายฝา ตู้ติด ผนัง
 กำหนัก การซ่อมครุฑนเขียนลายรดน้ำตามเดิมก็เหลือวิสัย จำใจต้อง
 ทาสีแดงทับดังที่เขาเคยทามาก่อนแล้วมองดูด้วยความเศร้าใจ

ในห้องบรรทม มีเตียงสลักลวดลายปิดทองประดับกระจก มีเสา
 ๔ เสาอยู่เคียง ๓ แต่ฐานล่างมีลวดลายไม้ฉมบูน ไม่มีใครทราบว่
 สำหรับอะไร ได้อ่านหนังสือจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวง
 นรินทรเทววิว่า เบญจางานฉลองพระบรมศพรัชกาลที่ ๑ นำมาเก็บไว้
 ในตำหนักวัดพระเชตุพน จึงเข้าใจว่าเตียงทองนคอเบญจาทิ้งไว้ถึงใน
 หนังสือดังกล่าวแล้วนั้น วัดได้ซ่อมขึ้นให้ถาวรต่อไป แนวตำหนักมีตั้ง
 ก่อสร้างหลายอย่าง ดังนี้

หอไตร อยู่แนวเดียวกับตำหนัก ซ่อมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ซ่อมทั้ง
 หมด ปรับเพดาน เขียนลายทองตามเดิมทั้งข้างนอกข้างใน ภาพภายใน
 คงไว้ตามเดิม มีตำราสัตว์ป่าหิมพานต์ ข้าง ม้า ตำราแมว ตำราเขาโค
 มีภาพนาริข หรือ นรคชส์ห์ สระโหนดาด ผนังนอกประดับกระจก

อันหอไตรนี้ เป็นห้องสมุดโบราณ สำหรับเก็บสรรพตำราต่าง ๆ
 สมัยนั้นใช้ใบลานเป็นพน สมุดข่อยก็มีบ้าง ตำราโดยมากเกี่ยวแก่พระ
 ไตรปิฎก ไม่ใช่เป็นห้องอ่านหนังสือเหมือนปัจจุบันนี้ เพราะการศึกษา
 ของคนโบราณอาศัยการท่องให้จำ หนังสือนี้เป็นภาษามคธและใช้
 อักษรขอมด้วย ที่เป็นภาษาไทยก็ใช้อักษรขอมด้วย จึงยากที่จะอ่านรู้
 ความได้ทันที ใครต้องการศึกษาก็ยืมไป การยืมไม่มีหลักฐาน นานวัน
 เขาก็ลืมลืมเรียกคืน หนังสือไม่ครบ คัมภีร์มีขาดโดยมาก ต่างคนต่าง

เดิม จนปปรากฏว่าไม่มีหนังสือในตู้บางตู้ แม่จ่มก็เพียงเคาะใบदान ค่อย
จากหอไตรเป็นกุฏิ ๖ หลัง

แนวกกลาง

กุฏิ ๗ ห้อง ๑ แถว ซ่อมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗

ศาลาเก่ง ๓ ห้อง ซ่อมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗

แท่นหิน ทำเป็นโต๊ะหมู่ ๑๑ ซ่อมแล้ว

หอประชุม ยาว ๗ ห้อง ซ่อมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ หอประชุมนี้เป็น
ที่รับแขกของเจ้าอาวาสในภาคต่อมา การซ่อมได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงบ้าง
เพิ่มมุขที่บันไดด้านตะวันตก บันไดเดิมชันทางเดียวคงเปลี่ยนแปลงมา
ครึ่ง ๑ แล้ว เพราะรูปบันไดต่างจากบันไดทั่วไป บันไดใช้หินอ่อน
แผ่นเล็ก ๆ เป็นของทำใหม่ เพราะบันไดเขื่อนนั้นไม่เคยมีในวัดพระ
เชตุพน เพราะเป็นของชำรุด บันไดชั้น ๑ ต้องใช้หินอ่อนหลายแผ่น
บันไดวัดพระเชตุพนทุกแห่งใช้หินแท่งเดียวยาวตลอดชั้น เพราะต้อง
การถาวรเป็นสำคัญ ไม่ได้ดูความสะดวกที่บันได โดยมากเบื่อง่ายต้อง
การความถาวร เบื่อง่ายต้องการความคงทนและสวยงาม คราวนี้แก้บันได
ชันลงข้าง ๆ เป็น ๒ ทาง ที่เชิงบันไดตั้งเสาหินยอดถึงโต ๓ คู

ได้ทราบว่าด้านตะวันตก หอประชุมเดิมที่เคยมีประตู ๒ ประตู
บันได ๒ บันได ถูกรื้อออกบันได ๑ ประตูแปลงเป็นหน้าต่าง มีผนังปูน
กัน ๒ ห้องข้างใน ตั้งเหล่านหินคนานแล้ว

พนในเคมกตางสูง เฉดยงคำ ยกพนสูงเท่าชนกตาง ไซไม้สักเป็น
พนทงหมด ปรับเพดานให้เป็นระดับเดียวกัน เสาในรอกออกแฉวตะ ๓ ต้น
ห่อกอนกรัดทำคานห่อกเสาผูกเหล็กเทคองกรัดใหม่ เสาเก่าเป็นดีเหล็กม
กว้างด้านตะ ๒ ศอก

กุฎเจ้าอาวาสยาว ๕ ห้อง ได้ซ่อมสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ มีการ
เปลี่ยนแปลงเล็กน้อย คือทำคูแทนฝาประจำห้อง เพิ่มห้องนาชน

หอระฆัง ซ่อมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ล้วนแนวโคในหมู่คำหนักยังไม
ได้ซ่อมมากนัก และกำลังโตรมมากจนทุกวัน

เสนาสนะในหมู่คำหนัก มีอายุมากกว่า ๑๐๐ ปี เป็นของใหญ่โต
ทงสน จึงเป็นการยากที่จะทำได้ทวถงกน บัจจุบันเพียงแต่รักษาไว้เท่านั้น

การซ่อมคำหนักและเสนาสนะในหมู่คำหนัก พระเทพสุธี (กมด กมโต)
เป็นผู้ดำเนิงงานซ่อม สิ้นเงินไปตามแสนกว่าบาทแล้วส่วนสำคัญ ๆ นับ
ว่าดูดวงไปมาก ยังอยู่ด้านโคอกแนวเดียว หวังว่าคงจะมีโอกาสดำเนิน
งานต่อไป

สมณะบริหารและเครื่องสักการะประจำพระอัฐิ

๑. พัดยศ
๒. พัดวิชนี
๓. บาตรแก้ว ฝา-เชิงบาตร ทำด้วยมุก
๔. ตะมุก มีฝาคือบ ๓ คู่
๕. กถกงามดองข้างใน ๑ กถก สำหรับใส่พระสุพรรณบัฏ
๖. ต้นไม้เงินมีครอบแก้วคู่

๗. ต้นไม้ทองมีกรอบแก้ว ๓ ต้น

๘. โต๊ะบูชาตายทองหมู่ ๔ ไม่ใช่ของเดิม

๙. พานกาไหล่ทอง ๑ พาน สำหรับวางเทียนแพทองในหลวง
ประจำตำแหน่ง

๑๐. มณฑปทรงธรรมาสน์ สูงเมตรเศษ มณฑปนี้ยังไม่ได้นำ
เข้าตำแหน่ง กำลังซ่อม เพราะเป็นของประณีตซ่อมยาก

บาตรแก้ว ได้ทราบจากนายเวียน ศรียาภัย ว่าเพิ่งมีมาเมื่อยุค
เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปาน) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน โดย
ที่กระทรวงธรรมการในยุคนั้นนำมามอบไว้ นายเวียน ศรียาภัย เมื่ออุป-
ถัมภ์อยู่วัดพระเชตุพนสมัยนั้น ได้เป็นพระครูสมุห์ พระครูฐานานุกรม
ในเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นผู้รับมอบและนำไปประดิษฐานไว้
ในตำแหน่งรวมอยู่ในสมณบริหารของพระอริ

ระเบียบ

๑. เวลาค่ำ ๘.๐๐ น. เคาะระฆัง เป็นสัญญาณให้พระภิกษุตามเนร
ตงพระอุโบสถ เวลาค่ำ ๘.๐๐ น. ตรง เริ่มทำวัตร

๒. เวลาค่ำ ๑๖.๐๐ น. เคาะระฆัง เป็นสัญญาณให้พระภิกษุตามเนร
ตงพระอุโบสถ เวลาค่ำ ๑๗.๐๐ น. ทำวัตรสวดมนต์

๓. วันธรรมสวนะ เวลาค่ำ ๘.๐๐ น. เคาะระฆังเป็นสัญญาณ
ให้พระภิกษุตามเนรตงพระอุโบสถทำวัตร เวลาค่ำ ๒๐.๐๐ น. เคาะระฆัง
ให้พระภิกษุตามเนรตงพระอุโบสถฟังธรรม เวลาค่ำ ๒๑.๐๐ น. ทำวัตรสวดมนต์

วันอุโบสถ เพิ่มเคราะห์ฆ้องอีกเวตาหนึ่ง คือ เวตา ๑๕.๐๐ น. เวตา ๑๖.๐๐ น. สวดพระปาฏิโมกข์ สวดตามแบบเก่า ก่อนสวดทำวัตรพระ แล้วทำวัตรพระเถระที่อาวโสดุคในที่ประชุมนั้น แล้วสวดปาฏิโมกข์

การทำวัตรและสวดมนต์เย็นนั้น ยุคก่อนสวดตามกฐิบ้าง หอสวดมนต์กลางบ้าง เพราะกฐิเจ้าคณะเป็นกฐิหมู่ มีหอสวดมนต์ประจำคณะ จึงสวดกันที่หอประจำกฐิเจ้าคณะ เพื่อเป็นการควบคุมสะดวก

ศกมายุคสมัยเจ้าพระวันรัต ติสสทตฺตเถระ ได้ประชุมตกลงกัน สวดในพระอุโบสถแห่งเดียว ได้ปฏิบัติเป็นระเบียบมาจนทุกวันนี้

การสวดปาฏิโมกข์นั้นวันกตางเดือน ๘ บางคราวเดือนสวดเวตา ๑๔.๐๐ น. เพราะจะต้องไปรับฟุ่มเทียนที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม บางคราวเดือนมา ๑๘.๐๐ น. หลังจากรับฟุ่มเทียนกลับมาแล้ว

๔. ภิกษุสามเณรขอเข้าสำนัก ต้องสอบสวดมนต์ตามฐานะของอายุ ถ้าเป็นภิกษุ สามเณร เปรียญ ต้องสอบพระปาฏิโมกข์ได้ก่อน ด้วยจึงรับเข้าสำนัก

๕. การลงโบสถ์ทำกิจวัตรหรือสังฆกรรมต่าง ๆ หรือพิธีการกุศลอื่นใด มีระเบียบที่ปฏิบัติกันคือ ๆ มาว่า พระภิกษุสามเณรจะสวดมนต์ท่องเข้าในบริเวณพระอุโบสถไม่ได้ ต้องถอดไว้ที่ประตูพระระเบียงนอกทุกรูป ถ้าภิกษุสามเณรรูปใดตะเมิด สวดมนต์ท่องวัณนัประตุพระระเบียงนอกเข้าไป ย่อมจะได้รับคำดุหมิ่นว่าเลียมรรยาทอย่างร้ายแรง ได้รับรู้กันคือ ๆ มาว่า เป็นระเบียบที่สมเด็จพระวันรัตเจ้าอาวาส

รูปที่ ๑ ได้ปฏิบัติมาอย่างเคร่งครัด และได้รับปฏิบัติเป็นระเบียบมาจน
ทุกวันนี้ ยุคกรรมดัมเด็จพระปรमानุชิตชิโนรม์มีผู้แนะนำว่าให้ถอดรองเท้า
ที่กำแพงแก้วพระอุโบสถก็ได้ รับสั่งว่าไม่สามารรถจะถอดคำสั่งของดัมเด็จพระ
พระวันรัตได้

บางครั้งจะเห็นรองเท้าถอดวางไว้ที่ภายในกำแพงแก้วบ้าง ที่ประตู
พระอุโบสถบ้าง นั้นพระภิกษุสามเณรต่างวัดมาชมวัด หรือที่เจ้าภาพ
อาราธนามาร่วมการกุศล สำหรับพระภิกษุสามเณรวัดพระเชตุพน ทาง
วัดได้ยกเลิกเค้นเค้น

ระเบียบหยกเว้นพระภิกษุสามเณร ที่เข้าปฏิบัติงานอย่างอื่น เช่น
เที่ยวตรวจตราความสะอาดของวัดหรือจัดสถานที่ในวันวิสาขบูชา หรือ
ควบคุมการก่อสร้าง มีความจำเป็นต้องถอดรองเท้า เพราะทั่วพุทธาวาส
ปูหินตลอดเต็มทุกแห่ง ถูกแดดแผดเผาทนความร้อนไม่ไหวจึงอนุโลม
ตามกรณี ส่วนฆราวาสไม่มีข้อห้าม คนต่างชาติที่มาชมวัด เห็นพระ
ภิกษุสามเณรถอดรองเท้าไว้ที่ประตูพระระเบียง ยอมถอดให้รองเท้าเข้า
ไปวางไว้ที่ประตูพระอุโบสถก็มี

ประเพณี

๑. ทำมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา ตามประเพณีนิยม
มาฆบูชา วิสาขบูชา มีพระธรรมเทศนาตลอดคืน
๒. วันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๘ เสด็จพระราชดำเนินมาวัดพระเชตุพน
ทรงจุดเทียนประจำพรรษา ถวายสักการะพุ่มเทียนแด่พระพุทธเทวปฏิมากร

ในพระอุโบสถและพระพุทธรูปที่สำคัญ เป็นพระราชประเพณีมาตั้งแต่
รัชกาลที่ ๑ จนถึงทุกวันนี้

ครั้งรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ถวายพุ่มเทียนในสถานที่ ๗ แห่ง คือ พระพุทธ-
เทวปฏิมากรในพระอุโบสถ ๑ พระพุทธรูปในพระวิหารทิศทั้ง ๔ มีพระ
มหาเจดีย์ศรีรัตนเพชร ๑ ที่กุฏิเจ้าอาวาส ๑

รัชกาลที่ ๓ เพิ่มพระพุทธรูปได้ยาด์อีก ๑ แห่ง

รัชกาลที่ ๔ เพิ่มถวาย พุ่มเทียน พระอัฐิ กรม ส้มเค็ญ พระปรมา นุชิต-
ชีโนรสอีก ๑ แห่ง รัชกาลที่ ๕ ได้ทราบว่ามีเหมือนรัชกาลที่ ๔

ปัจจุบัน เสด็จพระราชดำเนินถวายพุ่มเทียนเพียง ๕ แห่ง คือ พระ
พุทธเทวปฏิมากร พระโลกนาถ พระพุทธรูปได้ยาด์ พระอัฐิกรมส้มเค็ญ
พระปรมา นุชิตชีโนรส เมื่อทรงถวายพุ่มเทียนแด่พระอัฐิแล้วทรงถวายพุ่ม
เทียนแด่เจ้าอาวาสด้วย ทุกรัชกาลมา

ในหลวงเสด็จพระราชดำเนิน ถวายพุ่มเทียน และทรงจุดเทียนประจำ
พรรษา ณ วัดพระเชตุพน ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา จนถึงรัชกาล
ที่ ๖ ตั้งแต่เข้ามาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ชนสูงศักดิ์เสด็จแทน
หมายกำหนดการใช้คำว่า เสด็จพระราชดำเนินเหมือนกัน เพราะไม่ใช่
พระราชทาน

๓. วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ เวลาค่ำ ๑๕.๐๐ น. ส้มเค็ญพระมหา
สมณะเจ้า หรือ ส้มเค็ญพระสังฆราช เสด็จถวายสักการะพระอัฐิกรม
ส้มเค็ญพระปรมา นุชิตชีโนรส เวลาค่ำ ส้มเค็ญพระสังฆราช สังฆนายก
ประมุขสงฆ์ มาถวายสักการะ นับเป็นประเพณีตั้งแต่ต้นจนบัดนี้

๔. วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันพระราชทานผ้าพระกฐิน รวม
 ด้วยกัน ๓ วัด วัดพระเชตุพนเป็นวัดสุดท้ายเสมอ^๑ เมื่อวันที่ ๑ ที่ ๒
 นั้นไม่แน่นอน ย่อมเปลี่ยนแปลงได้ แต่วัดพระเชตุพนต้องเป็นวันแรม ๘ ค่ำ
 ทุกปีมา ตั้งแต่กรุงรัตนโกสินทร์ แต่โบราณกาล ปีใดมีอธิกมาส ปีนั้น
 เสด็จพระราชทานผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่ ทั้งทางบกและ
 ทางน้ำ ปัจจุบันกระบวนพยุหยาตรา คนอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี ย่อมไม่ได้
 เคยเห็นเคย เป็นกระบวนซึ่งเต็มเปี่ยมด้วยพระราชอิศริยยศอย่างสูงเกียรติ
 และดั่งศักดิ์ ชาวนา ชาวด่วน พ่อค้า ประชาชน ชาวต่างประเทศ ได้
 เกิดนึกถนอมมาวัดพระเชตุพนตั้งแต่เข้าจนค้ำ ภาษาคถาเรียกว่ากฐิน
 พยุหวัตถุโพธิ์ ถ้าทางน้ำก็พูดว่าไปกุญฐินวัดแจ้ง ดมย่นการคมนาคมสะดวก
 ถ้าจะมีกระบวนพยุหยาตราใหญ่ เสด็จพระราชทานผ้าพระกฐิน น้ำที่
 ประชาชนจะเดินทางมาอย่างแออัดมากกว่าโบราณยิ่งนัก

กฐินวัดพระเชตุพน ไม่ได้พระราชทานแก่ใครผู้ใดเลย ทางราชการ
 ใช้คำว่าเสด็จพระราชดำเนินทุกคราว จึงมีประชาชนไทยเทศมาชมพระ
 บารมีมาก ๆ ทุกปี

๕. ตั้งแต่โบราณกาลมา ทางวัดได้จัดโต๊ะ รับเสด็จเป็น ประเพณีมา
 อย่างไรทาง วัดได้รักษา ประเพณีนั้นไว้เพื่อ พระเกียรติของ พระมหากษัตริย์
 และพระพุทธศาสดา ในฐานะที่ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภ์ โต๊ะที่จะตั้ง
 นั้น มีโต๊ะถวายคราม และโต๊ะบูชาถวายทอง จัดดอกไม้อย่างสวยงาม

๑. สมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน ทรงประทานความรู้ว่า "วัดพระเชตุพน เป็นที่ ๑
 เสมอมา เพิ่งเป็นที่ ๓ เมื่อรัชกาลที่ ๖"

อันการตั้งโต๊ะเวตาเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินนั้น ความ
จริงเป็นของชาวบ้านจัดถวายความเคารพต่อพระมหากษัตริย์ พระราชา
คณะและพระครูฐานาเจริณรูปโตมีพรรคพวกมาก ก็ชักชวนกันมาเพื่อ
แสดงความจริงรักภักดีของคน ๆ ต่อพระมหากษัตริย์ ทางวัดเป็นแต่เพียงตั้ง
เสริมแนะนำ ชาดเหลื่ออย่างไรวัดช่วยอุปการะจนสัมประสงค์ ประจบกับ
วัดมีเครื่องตั้งไว้สำหรับวัด เพื่อทำวิสาขบูชาประจำอยู่แล้ว ชาวบ้านเห็น
สะดวกจึงเดยยืมจากวัดมาตั้งถวายความเคารพต่อพระมหากษัตริย์ เวตา
เสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานผ้าพระกฐินทุกปี เดยกลายเป็นประเพณี
จนทุกวันนี้ ทกถาวนเฉพาะวัดพระเชตุพน วัดอันจะเป็นอย่างไรไม่ทราบ แต่
เข้าใจว่าคงมีมูลอย่างเดียวกัน วันเสด็จพระราชทานผ้าพระกฐินนี้ เครื่อง
บูชาโต๊ะตายคราม โต๊ะทอง ในวัดมีเท่าไร เอาออกมาตั้งจนหมด เพื่อ
รวบรวมเข้าหมู่เป็นการสำรวจไปในตัวว่า หายหบกบกพร้อมประการใดบ้าง
จะได้จัดหาส่วนที่บกพร่องนั้น ให้ถาวรครบชุดอยู่เสมอไป

วัดพระเชตุพนมีโต๊ะหมู่มากชุด บางคราวก็ขอแรงวัดอื่นมาร่วม
เพราะวัดใหญ่กว้างขวาง การขอแรงนั้นไม่มีใครรังเกียจ กลับยินดีมา
ช่วย เพราะพวกคฤหัสถ์ชนแก่วัดนั้น ๆ ย่อมมีความพอใจได้เข้าเฝ้าพระ
มหากษัตริย์เจ้านายของคน ๆ วัดไหนเคยขอแรงมาตั้ง ต่อไปถ้าไม่ชอก
ถูกถามว่าทำไมไม่ขอโต๊ะไปตั้งรับเสด็จอีก อันเรื่องน่าใจของคนดังนี้ ดิ
คตอดชาติที่เดียว

เมื่อออกพรรษาแล้ว ก็เริ่มวางโครงการเรื่องกฐินทีเดียว เพราะมี
วันกำหนดแน่นอน พวกโต๊ะตายครามก็เตรียมตัว พวกโต๊ะดอกไม้มากเริ่ม
หาดอกไม้โดยทาบตามไว้ - พวกดอกไม้นั้นก็เริ่มนัดพวกพ้องเพื่อนงาน

ของคน วัน ๘ ค่ำนั้น คนงานต้องทำความสะอาดวันยังค่ำ เพราะประชาชน
มาวัดตั้งแต่เช้าจนในหลวงเสด็จกลับจากวัด

การทำความสะอาดโคมไฟที่แขวนอยู่ที่เพดานพระอุโบสถนั้น ๓ ปีเา
ดงทำความสะอาดครั้ง ๑ คือกำหนดเอาปีอธิกมาส ปีนี้นี้ต้องทำความ
สะอาดโคมไฟในพระอุโบสถ

๕. เมื่อในหลวงถวายผ้าพระกฐินแล้ว วัดพระเชตุพน เจ้าอาวาส
ไม่ต้องว่าอปโลกน์ พระราชาคณะรูปที่ ๒ ที่ ๓ เป็นผู้ว่า นเป็นประเพณี
สืบเนื่องมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ จนรัชกาลปัจจุบันนี้ เหตุที่เจ้าอาวาสไม่
อปโลกน์นั้น โดยรัชกาลที่ ๒ มีพระราชอภัยฯ ให้กรมสมเด็จพระปรมา-
นุชิตชิโนรสเป็นเจ้าอาวาส เพราะเป็นเวลาที่วัดพระเชตุพนว่างเจ้าอาวาส
สมัยโบราณนั้นพระอารามหลวงในหลวงทรงเลือกเจ้าอาวาส มีพระบรม-
ราชโองการให้รูปใดเป็นเจ้าอาวาส รูปนั้นเป็นเจ้าอาวาสถูกต้องตาม
กฎหมาย กรมสมเด็จพระปรมาณุชิตชิโนรสถวายพระพรว่าไม่ได้เตรียม
อปโลกน์ไว้ มีพระราชดำรัสให้พระราชาคณะรูปอื่นว่าอปโลกน์ เจ้าอาวาส
ไม่ต้องว่าค่อไปเลยกลายเป็นประเพณีมาโดยเจ้าอาวาสไม่ได้ว่าอปโลกจน
ทุกวันนี้ พระราชาคณะรูปที่ ๒ ที่ ๓ เป็นผู้ว่าอปโลกน์

๖. วันแรม ๓ ค่ำเดือน ๘ เสด็จพระราชดำเนินถวายพุ่มเทียน และ
ทรงจุดเทียนประจำพรรษา ณ วัดพระเชตุพน เป็นพระราชประเพณีมา
ตลอดกาลนาน เป็นธรรมเนียมที่เจ้าอาวาส เจ้าของถนจะต้องรับเชิญ
เสด็จเข้าพระวิหารนั้น พระวิหารนี้ เป็นกัณหาเสด็จไปสู่สถานท่อนควร
จะเสด็จไป เมื่อรัชกาลที่ ๑ พระราชทานพรวา เจ้าอาวาสไม่ต้องนำเสด็จ

ให้พระราชคณะผู้ช่วยเป็นผู้นำ คึงแต่พินมาเจ้าอาวาสไม่ได้นำแต่จเดียว

พระราชคณะผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้นำ

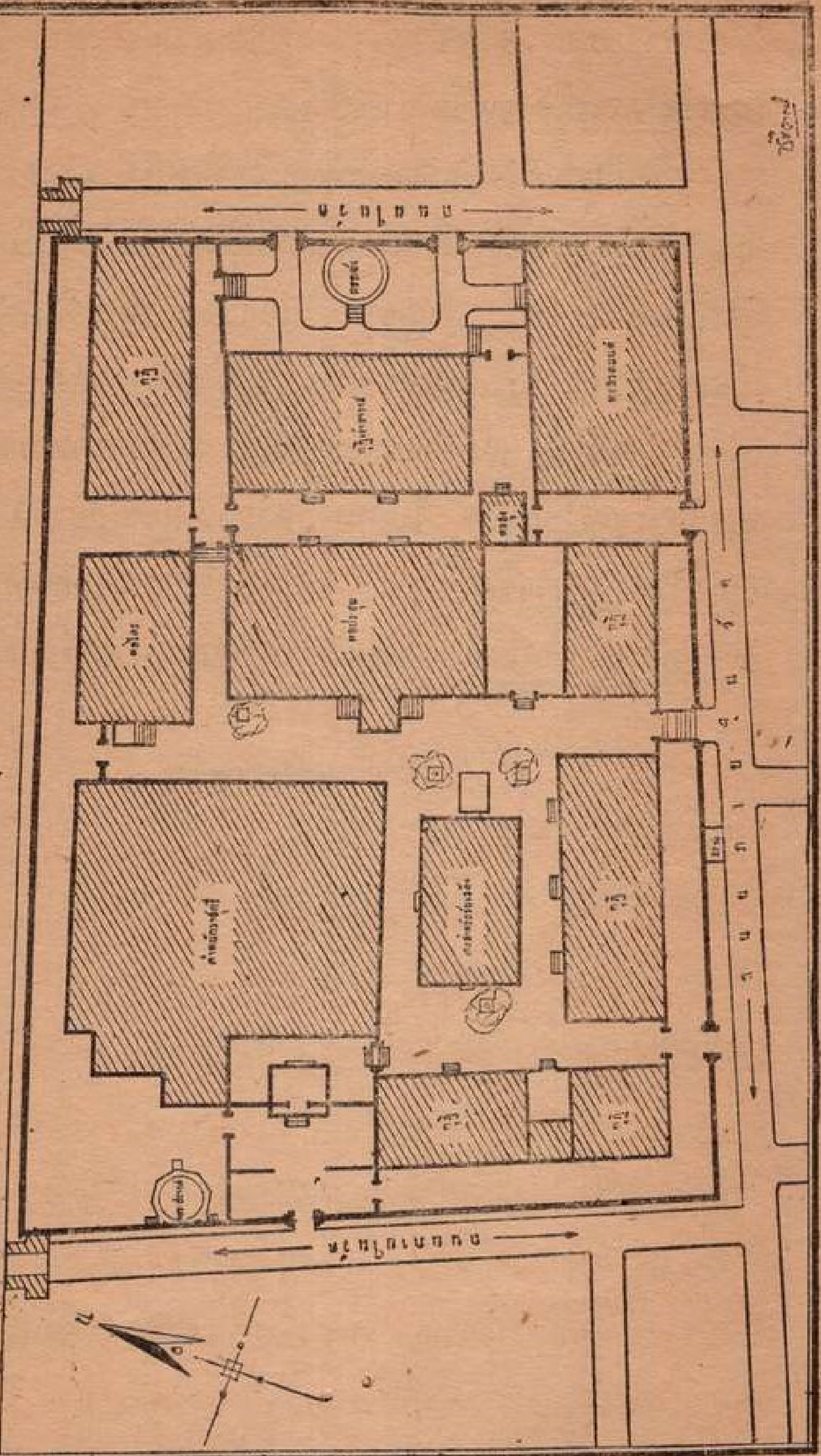
จึงเป็นอันว่า ทางวัดได้ปฏิบัติตามพระบรมราชโองการนั้นเต็มอมา
จนทุกวันนี้ ส้มยัดมเด็จพระพุฒาจารย์ (เขม ฐมมสรเถระ) พระ
อุตรคณารักษ์ (ศรี) เป็นผู้นำแต่กึ่ง ส้มยัดมเด็จพระวันรัต ติสสทตฺตเถระ
เป็นเจ้าอาวาส พระเทพวิสุทธิเมธีเป็นผู้นำแต่จิดคคอกันมาจนทุกวันนี้

ปัจจุบันนี้ผู้นำแต่จิดจากพระอุโบสถ ไปสู่พระวิหารพระโตกนาถ จาก
พระวิหารพระโตกนาถ ไปสู่พระวิหารพระพุทธไสยาสน์ ไปสู่ตำหนักกรม
สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส จากตำหนักกรมสมเด็จพระฯ ไปสู่กุฏิเจ้าอาวาส
จากกุฏิเจ้าอาวาสไปส่งแต่จิดจากลับที่ประตูวัด คึงนี้เป็นประเพณีทุกปีมา.

แผนผังวัดบ้านท่าเสา

วัดบ้านท่าเสา

วัดบ้านท่าเสา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า

กรมพระปรมาธิบดีชิโนรส

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมา-
ธิบดีชิโนรส เป็นพระราชวงศ์จักรีพระองค์แรก
ที่ได้ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช หรือ
ตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก อันเป็น
ตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์สูงสุดแห่งพุทธจักร
ทั้งพระองค์ยัง ทรงเป็น พระบรมวงศ์ผู้ ทรงอาวุ-
โส จึงเป็นที่เคารพสักการะอย่างยิ่งแห่งพระ
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุก ๆ รัชกาล ตลอด
ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ในการพระราชกุศล
เข้าพรรษาก็ได้ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้เจ้า
นายเสด็จแทน พระองค์ถวาย พุ่มเทียน พรรษา
ณ ตำหนักवासกรี และในการเสด็จพระราช
ดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ก็ทรงพระกรุณา
โปรด ฯ ให้อัญเชิญพระอัฐิไปประดิษฐาน ณ
พระอุโบสถ ทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร สดับปกรณ์

ถวายทุกปี นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงมีพระ
เกียรติคุณที่ได้รับ ยกย่องใน ฐานะเป็นปูชนีย-
บุคคลจาก ธรรมดา สามัญชน ทั่วไป เป็น พิเศษ
อย่างยิ่ง ก็คือในฐานะเป็น “รัตนกวี” ของ
ชาติไทย

พระประวัติ

พระนามเดิม พระองค์เจ้าวาสุกรี ประสูติ เมื่อวันเสาร์ที่ ๓๓
ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๓๓ ตรงกับวัน ๕ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะเมีย เป็นพระเจ้า
ลูกยาเธอองค์ที่ ๒๘ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และเป็น
พระราชโอรสพระองค์เดียวในเจ้าจอมมารดาจุย ซึ่งต่อมาได้เป็นท้าวทรง
กันดาล

ทรงผนวช พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี ทรงผนวชเป็น
สามเณรเมื่อพระชนมายุ ๑๒ พรรษา (นับตามปี ๑๓ พรรษา) วันขึ้น ๘ ค่ำ
เดือน ๘ ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๔๕ ทรงเป็นหางนาศในคราวทรงผนวชเป็นพระภิกษุ
กรมพระราชวังหลัง สืบเสด็จเจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษเทเวศร์ พร้อมกับ
พระองค์เจ้าชายฉัตร (ต้นสกุลฉัตรกุล ณ อยุธยา) ซึ่งทรงผนวชเป็นสาม-
เณรด้วย เมื่อทรงผนวชเป็นสามเณรแล้วเสด็จมาจำพรรษาอยู่ ณ วัดพระ
เชตุพน มีหมายรับสั่งให้ขุนหมื่นพันทนาย ดำรงนอกซ้าย ๒ ขวา ๒ ดำรง
ฉนม ซ้าย ๒ ขวา ๒ ฉนมพดเรื่อน ๓ ขาวที่ ๓ หมอ ๒ ไปอยู่ประจำ เช่น
เดียวกับพระองค์เจ้าชายฉัตรซึ่งไปอยู่ ณ วัดระฆัง ในระหว่างทรงผนวช
เป็นสามเณรนั้นได้เสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทที่จังหวัดสระบุรี ถิ่นทรง

ซึ่งตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ ได้กล่าวถึงสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนวงศ์ไว้ในนิราศพระบาทว่า

เจ้าเนรน้อยเสด็จมาคู่รัก
พระกลดหักทองขวางกางถวาย
พี่เหลียวพบหลบตกลองเจียนตาย
กระตะกายกลิ้งก้อนศิลาตาม
เป็นบุญจริงจับกิ่งสะแกได้
ในจิตใจขอกเจ็บดังเห็บหนาม
กำลังอายุก็ชงตายพยายาม
ลงเลียบตามต้นเขาลำเนาไพร

ทรงผนวชเป็นสามเณรตลอดมาจนขึ้นรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ สวรรคต พ.ศ. ๒๓๕๒ ขณะนั้นสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนวงศ์ พระชนมายุได้ ๓๘ พรรษา ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในรัชกาลที่ ๒ เมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๓๕๔ เข้าใจกันว่าสมเด็จพระสังฆราช สักเป็นพระอุปัชฌายะ สมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของพระองค์เป็นพระกรรมวาจาจารย์ มีพระนามฉายาว่า “สุวณฺณรังษี”

การศึกษา สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนวงศ์ ทรงศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทย ขอม และภาษาบาลี ตลอดจนพงศาวดารในสำนักสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน สมเด็จพระพนรัตน์องค์นี้เป็นผู้เชี่ยวชาญทางอักษรสมัยและเวทย์มนต์ยิ่งนัก โดยเฉพาะภาษามคธบาลินหมักรู้

แตกต่างกันมาก ได้นิพนธ์หนังสือเป็นภาษามคธไว้ ๓ เรื่อง คือ ๑ สังคย
วงศ์ ๒ จุติยทกกาตวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ๓ มหายท
กาตวงศ์ พงศาวดารมอญ เรื่องราชาราช เด่ากันว่า คำรับคำรำพิชัย
สงครามและพระคัมภีร์ต่าง ๆ สมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งอยู่กับสมเด็จพระพนรัตน์
วัดป่าแก้ว ก็ตกมาอยู่ที่วัดพระเชตุพนนด้วย ฉะนั้น สมเด็จพระ
ปรมาธิบดีศรีโอรสซึ่งทรงประกอบ ด้วยพระสติปัญญา และปฏิภาณ อันเฉียบ
แหลม จึงทรงศึกษาได้แตกฉานทั้งทางคัมภีร์โลกคัมภีร์ธรรม

อนึ่ง การที่ทรงโปรด ฯ ให้สมเด็จพระ ฯ กรมพระปรมาธิบดีศรีโอรส
มาจำพรรษาอยู่ ณ วัดพระเชตุพนน เพราะสมเด็จพระพนรัตน์เองคนนอก
จากจะมีความรู้ดีแล้ว ยังเป็นผู้มั่นคงในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เมื่อ
ครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระสัญญาวิปดาสดำคัญพระองค์ว่าเป็นพระ
โสดาบัน ต้องการจะให้พระภิกษุกราบไหว้ ได้ทูลถวายพระพรไม่เห็นด้วย
จนทรงกริ้วและให้ถอดจากสมณศักดิ์ซึ่งขณะนั้นเป็นพระพิมลธรรม พร้อม
กับสมเด็จพระสังฆราช ศรี วัดบางว่าใหญ่ (วัดระฆัง) และพระพุฒาจารย์
วัดบางว่าน้อย (วัดอัมรินทร์) เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ทรงจัดตั้งตำแหน่งพระราชาคณะ ทรงพระ
กรุณาโปรด ฯ ให้คงสมณฐานันดรศักดิ์คงเก่า และมีพระราชดำริ
สรรเสริญว่า

“พระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๓ องค์นี้ มีสันดาน
สัตย์ซื่อมั่นคงดำรงรักษาพระพุทธศาสนาโดยแท้
มิได้อาลัยแก่ร่างกายและชีวิต ควรเป็นทนายถือ

จันทร์

“โหว่นบสักการบูชา” แล้วโปรดให้พระสงฆ์วัดบางว้า
ใหญ่ (วัดระฆัง) และวัดโพธาราม (วัดพระเชตุพน)
เข้ารับปีนทบาตรในพระราชวัง ผลัดเวรกันวัดละ
๗ วัน

ดำรงตำแหน่งอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๓๕๗ ปีกอ ในระหว่างพรรษา สืบเจ้าพระพนรัตน์ อธิบดี
สงฆ์หรือเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนมรณภาพ ยังมีใครโปรดให้ผู้ใดเป็น
อธิบดีสงฆ์ แต่เดิมตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง พระเจ้าแผ่นดิน
ทรงพระกรุณาโปรด ฯ แต่งตั้งตามพระราชอัชฌาัย ด้วยส่วนมากทรง
คุ้นเคยกับพระราชาคณะทั้งนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
มหาราช รัชกาลที่ ๒ เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานผ้าพระกฐิน คณะ
สงฆ์ในวัดพระเชตุพนก็เตรียมจะถวายผ้ากฐิน ให้พระราช คณะองค์ครองตง
มาเป็นองค์ครองกฐิน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงตั้ง
ให้พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าวาศกรี เป็นพระราชาคณะครองวัด
พระเชตุพน คือเป็นเจ้าอาวาสตั้งแต่นั้นมา และรับสั่งให้ครองกฐินใน
บนนด้วยทเดียว พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าวาศกรี ถวายพระพรว่า
ไม่ได้ทอของอปโลกน์ไว้ มีรับสั่งว่า ไม่เป็นไร เมื่อไม่ได้ทอไว้ให้องค์
อื่นแทนก็ได้ จึงเคยเป็นธรรมเนียมมา พระราชาคณะผู้จะครอง
กฐิน โดยปกติคือเจ้าอาวาส ไม่ต้องว่าอปโลกน์ องค์ที่ส่งรอง
ลงมาเป็นผู้ว่าอปโลกน์ องค์ที่สามว่าสมมติ สืบเจ้า ฯ กรมพระปรมมา
นุชศิโรนรต์ ทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนตั้งแต่พรรษา ๓ นับเป็น

เจ้าอาวาสองค์ที่ ๒ ขื่อหน้าตั้งเกตุกคือ ประดับปักทอง ทรงผนวชเป็น
 สามเณรปักทอง และทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีตั้งหมักปักทอง เช่นเดียวกัน

สมณฐานันดรศักดิ์

รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงสถาปนา
 เป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตชัคติยวงศ์ สมณศักดิ์เดิมขอพระราช
 อนุญาตตามญ

รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงปฏิ-
 ตั้งพระเชตุพนตำราเร่งแล้ว จึงทรงตั้งให้เป็นเจ้าคณะกลางปกครอง
 วัดในแขวงกรุงเทพ ฯ

รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อได้ทรงดา
 ผนวช เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ได้ทรงสถาปนากรมหมื่นนุชิตชิโนรส
 ขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ตำแหน่งตั้งกรมมหาตั้งสมบัติ
 สมเด็จพระสังฆราชเจ้า มีพระอิสริยยศยิ่งกว่าพระสังฆราชเมื่อดวงศักร
 ที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๙๕ ปีกุน

ภายหลังเมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว ในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระ-
 มิ่งกุญเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศสถาปนา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ฯ เป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมา-
 นุชิตชิโนรส ฯ เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔

รัตนกวี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ฯ
 ได้ทรงนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งบทร้อยแก้วและร้อยกรอง
 ในทางคัมภีร์ธรรม เช่น หนังสือปฐมสมโพธิ เวทีสันดรชาดก ในทางคดีโลก

เช่น กฤษณาต่อน้อง ดิลกเตตงฟ่าย เป็นต้น บทพระนิพนธ์ของพระองค์
ถ้วนแต่แต่งอรรถวิภาษแห่งปฏิกานบัญญัติโดยประการทั้งปวง พระองค์
ได้ทรงสร้างมรดกสำคัญไว้เป็นสมบัติของชาติก็คือวรรณกรรมต่าง ๆ ดัง
เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้ว

สิ้นพระชนม์ สิ้นเต็ม ๆ กรมพระปรมานุชิตโนรธ มีพระชนมายุ
อยู่ในรัชกาลที่ ๔ เพียง ๒ พรรษา สิ้นพระชนม์เมื่อวันศุกร์ที่ ๘ ธันวาคม
ชน ๘ ค่ำ เดือนอ้าย พ.ศ. ๒๓๘๖ สิริรวมพระชนมายุได้ ๖๔ พรรษา
พระราชทาน พระโกษฐทองใหญ่ ทรง พระ ศัพ เป็น พระ เกียรติยศใหญ่ยิ่ง
พระบาท สิ้นเต็ม พระจอมเกล้าอยู่หัวโปรดเกล้าให้ อัญเชิญ พระศัพ จากวัด
พระเชตุพน ไปประดิษฐาน ณ พระเมรุมาขาว ที่ท้องสนามหลวง พระ-
ราชทานเพลิงพระศัพ เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ชน ๓๓ ค่ำ เดือน ๕
พ.ศ. ๒๓๘๗

ครั้นแล้วโปรด ฯ ให้ อัญเชิญพระอัฐิไปประดิษฐาน ณ ตำหนักวัด
พระเชตุพน โปรด ฯ ให้มีตำแหน่งพระครูฐานานุกรมรักษาพระอัฐิ ใน
การพระราชกุศลเข้าพรรษา ก็เสด็จพระราชดำเนินไปถวายพุ่มเทียนบูชา
พระอัฐิทุกปี แม้ในรัชกาลต่อมา ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินถวายพุ่มเทียน
พรรษาเช่นเดียวกัน จนถึงรัชกาลที่ ๖ จึงได้โปรด ฯ ให้พระบรมวงศา-
นวงศ์เสด็จแทนพระองค์มาจนถึงปัจจุบัน

ตำหนักวาสุกรี ตำหนักที่ประดิษฐานพระอัฐิสมเด็จพระมหา-
สมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรธ เรียกชื่อว่า ตำหนักวาสุกรี ตั้ง
อยู่ทางเขตตั้งมาวัดทิศกำแพงทิศเหนือ ทางวัดได้จัดการบูรณปฏิสังขรณ์
ตำหนักใหม่ จัดสร้างบุษบกมาตำหนักสำหรับเป็นที่รองรับพระโกษฐทรง

ฝรั่ง ซึ่งรัชกาลที่ ๔ ได้พระราชทานไว้ประดิษฐานพระอัฐิ แกะไขเป็ดยน
 แปลงภายในตำหนัก ๖ ให้เหมาะสมแก่เป็นสถานที่ของรัตนกวีดำคัญ พระ
 อัฐินั้นบรรจุอยู่ในพระเจดีย์ศิลา ภายในตำหนักมีสิ่งของและเรื่องราวที่น่า
 คึกขาน่าชมมาก

บริเวณตำหนักทางทิศตะวันตก ใกล้ห้องทรงพระอักษร มี
 พระปรารักษ์บรรจุอัฐิสมเด็จพระพนรัตน์ เจ้าอาวาสองค์แรกของวัดพระ
 เชตุพน ในสมัยรัตนโกสินทร์ และเป็นพระอาจารย์ของสมเด็จพระ
 พระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ ๑ ด้านตะวันออกมีหอไตร ผนังหอไตร มีภาพเขียน
 ตำรา คชดักษณ อศวดักษณ และดวงดาวต่าง ๆ หน้าตำหนักมีหอ
 ประชุม ซึ่งปัจจุบันเป็นหอปฏิสังขารของเจ้าอาวาส หอสมุดมนต์ และ
 หอระฆังมีโคมลงจารึกไว้ประจำ สอดกับเป็นตำหนักรัตนกวี ดังนี้

ตำหนัก

๑ กุฎีคิลกเจ้า

จอมถวัลย์ ราชภา

รจเรขรงสฤษดิสรรพ

ทั่วทั้ง

ราชูทิศอวยอรรค

ทานทาน ถวายนา

กรมมุขิตสถิตรัง

ผนวชสร้างสืบกุศล

๑ เป็นปิ่นชินบุตรถ้วน

ทวยบรพ พชิตภา

พิณพรตพรหมจรรย

ราคร้าง

เฉลิมแหล่งเชตวันสวรรค

สนุกเทียบ ถึงเอย

อาวาสใดไปอ้าง

เอี่ยมหล้าแลเสมอ

เก่งจันทน์ดำหนัก

๑	พญาเพชรพิไชยยศผู้	แผนเขียน
-	พญาอร่ามรัตนมณเฑียร	เทียบแก้
	เปลี่ยนแปลงแหล่งสถานเสถียร	สถิตยทั่ว สงฆ์นา
	แสนสนุกนิทุกถิ่นแท้	ธิดาขต้องตามประสงค์

ประตูกิ่ง

๑	เก่งทวารอุฬารสังข์	สมบรรณ
	จำช่อจิตรนุกุล	ก่อสร้าง
	บันโดยบดศรัย	สารส่ง
	เกลอลักษณ์อักษรอ้างอิง	อ่านแจ้งแถลงนาม ฯ

หอประชุม

๑	ชุมนุมสงฆ์สภกวัน	ถาษา นุกรมเอย
	อกอรรคเชษฐราชา	คณะพร้อม
	สโมสรสือสารา	ธิดาณกิจ กั้นแฮ
	ทวนวิหารนห้อม	แห่งชนหล่นเฉลียง ฯ

หอสดมภ์

๑	หอขั้ชุมสดขรื่อง	สรรพพุท ธมนตร์ฤา
	สยาเมศรอมรสุมติ	ท่านสร้าง
	แสนสงฆ์ขงทรงอด	ดมเพศ ผนวชเอย
	อวยสวัสดิจิตพรอ้างอิง	ขวบร่อยเสวยสวรค์

หอรระฆัง

๑ รฆังดังคู่ฆ้อง
สงฆ์สดับศัพทสุ่สถาน
งานราชพระส้าราญ
เสนอช้อฎาเกียรติก้อง

แข่งขาน เสียงฎา
สวดสร้อง
รจเรจ หอเฮย
เกรอกหล้า ออย่าสลาย ฯ

ค่านตะวันตก

๑ ดำหรับฉบับแบบอ้างอิง
อิกอศุภสังฆตำรา
คารกรอบคัคณา
วิพาลักษณ์ประจักษ์เหตุให้

อาชา ชาติเอย
รูปไว้
ดลเพียบ ผนังแฮ
โทษทั้งแกลงคุณ ฯ

ค่านเหนือ

๑ จัดตรพงษ์พิศณุเทพยทั้ง พรหมมาน
อคนิษศวรสรรรค์สาร
ชูโคตรคชพิศฎาร
คชวทวชาติช้าง

เศกสร้าง
แสดงลักษณ แลฎา
ชอชเฉลยกล ฯ

ค่านใต้

๑ หอห้องไตรพิธเบื่อง
สับสูตรวินอยบรมรรค
นฤเบศรเกษกรงกระษัตริ
หวังพระญาณหยั่งรู้

ปริยัติ ธรรม์นา
มั่วตุ้
รงงสฤษติ...ไว้ฎา.....
ถ้องถ้วนธรรมขันธ ฯ

พระปรารักษ์บรรจุนิธิสมเด็จพระวันรัต

อุโปยมุตตโม เสฏโฐ	นราธิเปน ถาปัตโต
วนรตนเกรสส	วามสส มัมมราชโน
ธาดุโย นิธิหิตวาน	เชตวเน วิหารเก
น กมปตฺถ ภาเยเทว	ยาว ติฏฐติ สาสนํ
อิมินา ปุณฺณเตเชน	สทา ปาเลนตฺถ เทวตา ฯ

๑ สกุปเสถียรธาดุไท	ธิดี สงฆ์เฮ
วันรัตเจ้าจอมชี่	ช่ออ้าง
ปรากฏเกียรติมุนี	เสนอลอกย ไวเอย
องค์อติศวรสร้าง	สับหล้าแหล่งเฉลอม ฯ

๑ จวบจุลศักราชถ้วน	พันพรรษาเฮย
ฉันทนพฤตีสตาธฤกสัด	เสศไล่
กรรติกมาศอัสสังวัจฉร	กาพบักษ ปางพ่อ
พุทธสิศฤชถิได้	ธาดุตั้งสกุปสถาน ฯ

ในรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
ภูมิพลอดุลยเดช โปรดฯ พระราชทานฉัตร ๕ ชั้น แขนงถวายไว้
เหนือที่ประดิษฐานพระอัฐิและฉัตรคู่ ประดับเป็นพระเกียรติยศ

และได้เสด็จพระ ราชดำเนิน พระราช ทานในคราวเสด็จพระราช-
 ทานผ้าพระกฐินประจำพรรษา เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๐๒

พระรัตนเวที เรียบเรียง

วัดพระเชตุพน

๕ ธันวาคม ๒๕๐๓

หมายเหตุ การเรียงพระประวัติฯ โดยย่อนี้ได้อาศัยหนังสือประวัติวัดพระเชตุพน
 ของท่านพระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ (บุญ) และโดยเฉพาะ
 ได้อาศัยจากสมุดเรียบเรียงพระประวัติสมเด็จพระ ๑ กรมพระปรมาภิไธย-
 ชินอรส โดยพิศดาร ของคุณฉัฐฉิม สุทธิสงคราม ซึ่งค้นคว้าเรียบ
 เรียงไว้ แต่ยังมีได้ลงพิมพ์ ขอขอบคุณ คุณฉัฐฉิม สุทธิสงครามไว้ ณ
 โอกาสนี้ด้วย.

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
 จันทบุรี

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

ดุจดมฤกษ์เรือง รั้งนี้

สมภพเจ้าจอมชี่

นุชิตเชื้อ

เอกทศธนูมี

กำหนด ฉนำเฮ

กอบรูกุศลผลเอื้อ

เอ๋ยเอื่อนอวยเฉลิม ฯ

เปลื้อง ชุติพงศ์